

FOTO: M. ALBA PUIGPELAT

La revifalla del foc (19 de juliol de 1998) des de la carretera de Vallmanya de Pinós (Solsonès)

LA RODA DELS FOCS FORESTALS

M. ALBA PUIGPELAT

El mes de juliol del 1986, la setmana següent a l'incendi, vaig baixar a Igualada per la carretera de les Maioles.

Endinsant-me pel territori cremat, tot el que trobava al meu pas s'estava morint. La negror del paisatge, les soques dels arbres encara fumejant, el bestiar mort... Em va envair un sentiment profund de tristor i de soledat. Vaig pensar que si mai es cremés l'obaga de Prades de la Molsosa, el meu poble, marxaria a viure a un altre lloc.

Quan el 1994 vaig veure des de casa com s'enlairaven les flames pels boscos de Sant Mateu de Bages, no vaig pensar el mateix. Vaig sentir por. El meu veí, el Joan Muns de Cal Prat Barrina de Castelltallat, m'ha confessat que aquell estiu va tenir el convenciment que tot s'acabaria cremant, perquè tenia molt clar que no era un fet de mala sort sinó un cas de probabilitats i que la gent que vivíem en un entorn verd teníem molts números d'una rifa que ens acabaria tocant.

El 1998, ni durant els dies que vàrem lluitar contra el foc ni fins ara, no ens ha passat pel cap d'abandonar.

S'ha complert el tercer aniversari de l'últim incendi que va afectar la Catalunya central i que va deixar milers d'hectàrees de territori arrasades, sumades i acumulades a les d'anys anteriors, com si es tractés d'una roda natural que, d'una manera més o menys cíclica, ha anat afectant el territori.

Durant aquests anys, els afectats pel foc del 1998 hem estat enfeïnats a endreçar la casa, netejar els boscos i treure l'últim profit econòmic que ens podia donar la natura morta: malvendre la fusta cremada.

Avui, amb la finca neta, afrontem la realitat amb un esperit que es confon entre el desànim i la força per tirar endavant. El pas del temps ha fet rebrotar herbes i matolls obeint les lleis de la naturalesa, els pagesos han tret forces de flaqueja i busquen sortida a una activitat que ja estava tocada de mort abans dels incendis.

L'impacte del foc sobre l'essència humana, els seus sentiments i emocions i les conseqüències que generen no poden passar per alt. Fer-ho seria un gran error perquè les ferides que produeixen són moltes i profundes, i no s'ha trobat un coixí que ajudés a fer més suportable la tragèdia. També perquè és una equivocació pretendre calcular els danys només en milions de pessetes, ja que els perjudicis que es produeixen també inclouen unes pèrdues que no es poden quantificar només des d'una òptica econòmica, ni tan sols ecològica. La presència del factor humà altera els paràmetres que s'utilitzen per mesurar l'abast del desastre.

Avui, potser més que mai, es necessita ajuda i suport per cicatritzar les ferides que el foc va deixar a persones i pobles, per obrir horitzons nous i poder pensar en el futur.

ELS ANTECEDENTS

Des de fa dècades, la pèrdua de vitalitat del món rural, conseqüència del despoblament dels nostres pobles i masies, de l'envelliment de la població, de la desarticulació socioeconòmica i de la deficiència dels serveis, ha afectat de forma molt negativa l'equilibri i el desenvolupament del medi natural.

Quan van arribar els primers serveis bàsics a les comarques de l'interior —carreteres, electricitat, telèfon, aigua—, molts pagesos ja havien fet el pensament de marxar. I molts ja ho havien fet. Uns serveis molt precaris que van arribar tard i no van poder aturar l'èxode cap als pobles i ciutats.

A poc a poc, van anar quedant extensions immenses de territori deshabitades. L'interès de les administracions públiques i les actuacions polítiques han consistit a deixar sobreviure els pocs pagesos que queden al territori amb ajuts i subvencions.

Amb tot plegat, el món rural s'havia quedat, i en general encara ho està, en un estat de somnolència i de conformisme que el va deixar tocat de mort. Els últims anys s'han produït alguns moviments socials i s'han alçat veus reclamant la necessitat de revitalització del món rural, la urgència d'establir mecanismes d'autodefensa davant la tendència creixent d'organitzar la vida dels pagesos des de quilòmetres de distància. Les Associacions de Defensa Forestal (ADF), els Bombers Voluntaris i el ressorgiment de les organitzacions sindicals, en són una mostra.

Però no s'ha pogut evitar que els últims deu anys gran part de la Catalunya central hagi estat calcinada pels focs. Incendis propis dels boscos mediterranis, però que quan no tenen els vigilants convivint-hi adquireixen unes dimensions catastròfiques. I no només es cremen els boscos: també es crema el país, la seva gent, la seva història i la seva cultura.

La Manuela, el seu marit, el Marcel Colell i el seus fills viuen a ca l'Obaguer de Vallmanya de

Pinós. Es dediquen a l'agricultura ecològica i a fer feines forestals. Van decidir abandonar Barcelona i tornar a la casa pairal l'any que el gran incendi va arrasar Pinós. *“El nostre poble —explica el Marcel— ja anava cap avall abans de l'incendi. Últimament s'havia notat algun indici de recuperació, però amb la garrotada del foc és molt difícil aixecar-se perquè hi quedem molt poca gent. Sense població falta dinamisme i tot es fa més difícil.”* I diu ella: *“No només penso en l'aspecte econòmic, m'entristeix molt més haver passat de viure del mig del bosc al mig del desert. Quan surto fora de casa, sovint em vénen ganes de plorar.”*

ELS FETS

EL PUNT DE PARTIDA

Per poder parlar de l'impacte emocional que l'incendi del 98 va causar a les persones a qui ens va afectar el foc, hem de retornar a aquell diumenge de juliol.

El Joan Muns és pagès i comparteix la seva activitat amb l'agroturisme. *“El dia del foc va ser un dia molt complex —explica—. Vaig anar a dormir a les vuit del matí del diumenge i estava content. El foc que el dia abans havia començat a Aguilar de Segarra semblava controlat. Inexplicablement, era un dia feliç. Pensava que no havia estat un gran desastre, que més o menys estava controlat, encara que tenia un ai al cor. Tota la felicitat se'n va al carall a dos quarts de tres de la tarda quan surten tres fumerols atiats per un vent esgarrifós i veus a venir el pitjor. A les quatre de la tarda passa el foc per casa. He viscut focs a altres cases i situacions terribles, però quan passa per casa teva és molt més difícil d'explicar. Jo vaig viure el foc a casa com una doble personalitat, com un desdoblament. Pensava que allà no es podia respirar, que no s'hi podia viure de calor, però jo no ho sentia. No sentia res. Com si aquestes sensacions les visqués una altra persona.”*

I continua: *“Quan va haver passat per casa, corrents a apagar foc a les cases veïnes. En arribar*

al pla on es divisa Prades, encara zona verda, hi havia molta, molta gent. Hi havia gent per a tots els gustos. Allà em vaig desinflar com un globus. Vàrem començar a apagar foc. Envoltats de tanta gent em va envair un sentiment de deixadesa i de rancúnia. Vaig sentir que estàvem relativament sols. Cada vegada creixia més un sentiment inexplicable. Fins i tot pensava què hi feia allà, si ja ho tenia tot cremat. També em feia molta angúnia tornar a casa. Semblava que en veure una cosa verda, m'hi volia repenjar i em negava a tornar a casa a veure allò que semblava un malson. Fins i tot pensava que no era veritat, que tornaria a casa i ho veuria com abans. Tot d'una, vaig trobar el meu pare i en la seva mirada vaig veure un home ensorrat. Jo buscava més aviat algú que em fes costat i em vaig adonar que no em podia ajudar de cap manera. La meva reacció va ser molt ràpida i vaig saber el camí que havia de seguir. Li vaig dir: "No et preocupis, el bosc es refarà, nosaltres estem bons i aquí no ha passat res." Quan vaig tornar a casa, vaig dir el mateix a la meva família: "El bosc mediterrani es regenera i nosaltres hem de tirar endavant." Aquí arrenca una segona lluita contra el foc que està durant fins a aquests moments."

MALS PENSAMENTS

Quan, per la via del raonament lògic, s'intenten esbrinar i analitzar les causes que van incitar el foc a revifar-se el migdia d'aquell diumenge, es va a parar a un carreró sense sortida. Les condicions climatològiques d'aquell dia eren extremament perilloses. La massa forestal que el foc potencialment controlat podia engolir era immensa i podia avançar sense gaires impediments si se'l deixava fer. I així va passar.

Amb aquestes condicions, com es pot entendre que es desactivés el nivell 1 del pla Infocat? Per què es van retirar efectius antiincendis? Per la via de la lògica i el sentit comú, és impossible de trobar-ne l'explicació. Aleshores vénen els mals pen-

saments i ho fan lligar tot. Per aquest camí s'arriba a creure que la deixadesa, el desinterès i la frivolitat van permetre revifar les flames i cremar el país. Mals pensaments que van fer néixer sentiments de rancúnia, ràbia, impotència i desconfiança. Sentiments que, amb el pas del temps, s'han anat relaxant, però que continuen vius a la memòria.

L'EXTINCIÓ DEL FOC

Des del migdia del 19 de juliol les flames avancen devoradores fins a ajuntar-se amb les del foc declarat a Cardona. El dilluns, el front del foc era de 25 km.

El caos i el desordre es van apoderar del territori. El descontrol i la manca de coneixement del territori i de la seva gent van ser els protagonistes de l'extinció de l'incendi. Una extinció "jerarquitzada" i controlada des de la llunyania, poc sensible i poc respectuosa davant tot el que es cremava. Personalment, em va impactar la capacitat sense límits dels nostres polítics a justificar els errors i les mancances que es van produir els dies que va durar l'extinció. Em va fer por la prepotència de les ordres i l'ús de la força per desallotjar cases de pagès. Em va fer ràbia que no s'escoltés la gent del país. Em va impressionar la valentia i solidaritat de molts voluntaris. Però sobretot em va entristir la soledat i la impotència que vàrem sentir.

El balanç final són danys irreparables, la mort d'un veí de Freixenet, ferides físiques i morals molt greus, pèrdua d'habitatges, granges i bestiar i 27.000 ha. calcinades.

Una vegada més es va arribar tard.

DESPRÉS DE L'INCENDI

QUÈ VÀREM PERDRE L'ESTIU DEL 98?

La gent va quedar afectada tant pels danys soferts com pel tracte rebut pels responsables polí-

tics. La desconfiança va impulsar l'aflorament de mecanismes d'autodefensa. Al Solsonès, una comarca tradicionalment conservadora i obedient, es va produir una revifalla social molt important. Vàrem aprendre que no podíem continuar més temps deixant que ens organitzessin la vida unes decisions polítiques i econòmiques pensades en clau urbana. Va sorgir la necessitat de donar a conèixer a la societat la importància que té el món rural en el desenvolupament sostenible del medi natural i social.

La creació d'associacions, plataformes, la declaració de Matamargó,¹ la valentia de la Florinda Plans a editar el llibre *Entre dos focs*, la presentació unitària de candidatures independents a molts municipis de la comarca —FIC— i els resultats que varen obtenir són la mostra que alguna cosa molt important es va aprendre: el món rural ha de ser protagonista actiu i participar en la presa de decisions que l'afecten. Ha de poder participar en el seu propi projecte de vida autònoma, d'acord amb les necessitats i els valors identificadors de cada comunitat i territori.

Crec que els polítics també van poder-hi aprendre alguna cosa. La celebració d'un debat monogràfic sobre l'incendi al Parlament de Catalunya va posar de manifest que s'havien de canviar les regles del joc. Van poder aprendre que han de tenir en compte una societat rural que, tot i ser molt minoritària, ha de ser escoltada i respectada.

La voluntat política s'ha traduït a la pràctica a abocar diners en la creació de programes, projectes, plans d'ocupació, ajuts i subvencions en els quals, malauradament, els més beneficiats no han estat pas els més perjudicats. El tall més gros de les ajudes se l'ha emportat la indústria de la fusta, i a molts pagesos els ha costat diners de

la butxaca endreçar el bosc. I no s'ha après la lliçó primordial: per canviar i millorar el que tenim s'ha de modificar la direcció de les intencions i actuacions. Continuen anant de dalt a baix.

El Ramon Fitó és pagès, viu als Pilots de Calonge de Segarra i és l'alcalde del seu municipi. Pensa que tenim un exemple molt il·lustrador en el cas del programa europeu PRODER i la constitució dels Grups d'Acció Local (GAL): *“Ja s'han encarregat que se n'assabenti ben poca gent. Aquests grups s'han format de dalt cap a baix. Els GAL ja s'han de constituir per rebre ajuts d'Europa. Les iniciatives haurien de sortir, de veritat, dels municipis. Ens podríem confederar i els Consells Comarcals també hi haurien de ser. Ara el que ha passat és que els Consells Comarcals són els GAL i ens representaran a Europa perquè ja estan constituïts. És una falta d'interès polític, no es compta amb la gent. Jo encara tinc la intenció de fer alguna cosa al meu municipi per poder agrupar la gent i així poder començar a canviar la manera de fer les coses. Si no anem tots junts, estem perduts.”*

Les subvencions —creu el Joan Muns— ens solucionaven alguna cosa però, en realitat, no ens hem adonat encara del mal que ens fan. *“Els primers anys de les subvencions vaig assistir a una xerrada dirigida a pagesos. A la part tècnica, el ponent ens va dir que no ens penséssim que les subvencions ens solucionarien la vida, ja que, si no les rebéssim, ens espavilaríem i ens farien viure al món real, estant a la veu del que cal, canviant el que s'hagi de canviar, renovant... o plegant. Amb les subvencions —afegia el tècnic— anireu tirant, però us asseguro que és una jugada política. En un moment determinat s'acabaran, us clavareu una patacada i es trinxarà el país. Em temo que aquest home tenia raó. En canvi, el polític va venir a donar a entendre que aquelles subvencions, no és que hi tinguéssim dret, sinó que ens les pagava ell. Com si fos l'amo, no mirava prim i tots contents. La gent es quedava amb el segon discurs. Ara em sembla que arriba la patacada que ens explicava el tècnic.”*

1. Com a conseqüència de dues jornades de reflexió sobre el futur del món rural que van tenir lloc a Matamargó, al municipi de Pinós, el juliol de 1999.

Cal Barrina de Castelltallat (Sant Mateu de Bages), abans i després del foc de 1998

L'obaga de Cal Puigpelat de la Molsosa després del pas del foc i les moto-serres (abril del 1999)

Continua el Joan Muns: *“Les subvencions, són un dret o una caritat?, vaig demanar una vegada. Si són un dret, feu el favor de complir amb la feina, pagar puntual, menys burocràcia i fer les coses bé. Si és una caritat, continueu així o encara podeu fer-ho més malament, perquè de les caritats sempre se n’han de donar les gràcies.”*

Les ajudes continuen sent realitats virtuals. Quan es reparteixen, no es veu ben clar on van a parar. *“Les inversions que es van fer per netejar les rases després del foc —opina el Marcel Colell— van ser del tot infructuoses. Es varen malmetre les primeres capes del sòl i la feina feta ha estat improductiva i, per tant, es van perdre també els ajuts milionaris que s’hi havien destinat”.*

Un aprenentatge que pot començar a donar fruits és el que ha fet una bona part de la societat urbana. A resultes del gran ressò mediàtic que va tenir l’incendi i d’un posicionament més actiu de diferents sectors del món rural, ha nascut un apropament entre dues societats que ancestralment han viscut separades. La consciència que la rendibilitat dels boscos no és només econòmica sinó també social i que la interacció entre la població urbana i rural és vital per al futur del país obre expectatives esperançadores.

EL FUTUR

Un estudi sobre l’impacte social i econòmic dels incendis, realitzat pel Centre Tecnològic i Forestal de Catalunya, arriba a la conclusió que només un 25% dels propietaris rurals tenen possibilitats o intenció de continuar vivint al territori. Una xifra gens falaguera per pensar en el futur del món rural al cor de Catalunya.

De tota manera, la tendència global és aquesta. Amb incendis o sense, al territori hi quedaran pocs pagesos. Som pocs però necessaris i, per tant, s’haurà de comptar amb nosaltres. Caldrà l’esforç dels polítics, haurem d’adquirir compromisos individuals i col·lectius per fixar població al medi rural si no volem malmetre definitivament un medi natural i social que és patrimoni de tots.

Davant les perspectives actuals, hauríem de començar per fer autocrítica per reconèixer quins són els obstacles més potents que no ens deixaran tirar endavant. És cert que la planificació, les decisions i les actuacions polítiques són decisives, perquè incideixen directament sobre la vida de la població. Però no n’hi ha prou per revitalitzar el món rural. Cal la voluntat i l’esforç de la seva gent per treballar conjuntament en un desenvolupament socioeconòmic sostenible, per activar mecanismes democràtics que garanteixin la participació i la diversitat d’opinions.

El Ramon Fitó creu que un dels grans mals que patim la pagesia ens ve de molt lluny: *“Els pagesos ens hem pogut anar espavilant sense agrupar-nos. Ara que n’hi ha la necessitat no sabem com posar-nos-hi. Avui, si no vas unit, mediàticament no existeixes, i els mitjans són el que fa moure els polítics. Jo crec que de cara al futur sí que hi ha coses a fer. I si creiem que no es pot fer res, el 50% de la culpa serà nostra.”*

A la Catalunya central hi ha poca cultura associativa i això dificulta molt poder anar junts per defensar-nos. *“Nosaltres —diu el Ramon— només podem funcionar a base de fer pressió perquè se’ns escolti i per això es necessita la gent unida. D’un en un, només s’és un. No se suma.”*

El Joan també creu que aquesta és la manca més gran que patim: *“Associar-se encara fa por. Ajuntar-se per fer autogestió. Aquesta seria l’escletxa per sortir del clot, però els sentiments són molt arrelats. Si no reaccionem, pot arribar a ser la corda que ens ha d’escanyar.”*

És el moment de fer prevenció i planificació perquè el territori no es quedi nu, mort, sense activitat i en mans de qui pensa per nosaltres. Prou de tapar forats i fer nyaps. Després dels incendis, ja hi ha hagut qui ha pensat per nosaltres: propostes d’ubicació d’abocadors de residus industrials, instal·lacions de grans parcs eòlics, etc. No em queixo només de les propostes, em queixo molt més enèrgicament perquè es fa sense comptar amb la gent i, massa vegades, a esquena seva.

UNA PREVENCIÓ REAL I EFICAÇ

Des del moment de l’última extinció de cada un dels grans incendis, han anat sorgint de forma progressiva una diversitat d’estudis de caràcter merament tècnic sobre l’impacte dels incendis sobre el medi, projectes de regeneració de boscos, estudis de l’efecte erosiu, d’impacte sobre el sòl, l’efecte sobre la fauna, la vegetació i un llarg etcètera. Tot sembla encaminat a poder tornar a una vitalitat perduda, a recuperar el paisatge i fer grans plans de prevenció per quan arribi el següent foc i poder-lo controlar. Molta informació sobre com preservar i gestionar el territori enfocat des d’una òptica purament científica, tècnica i productiva. Un treball molt necessari però totalment insuficient.

És molt significativa la gran quantitat de mitjans tècnics i humans que treballen en la prevenció en els períodes entre incendi i incendi, lluny del món rural. És com preparar-se per guanyar una gran batalla i poder acabar fent una declaració victoriosa per haver guanyat l’enemic: el foc.

Res més lluny del sentit comú i de la veritable prevenció. Quan l’espècie humana vol plantar cara i vèncer fenòmens que maltracten la natu-

ralesa i que han estat provocats per la pressió incontrolada que s’hi exerceix al damunt, no es pot pretendre mai d’obtenir cap victòria. Al contrari, cada extinció suposa una derrota, perquè no haurà aconseguit que no es produeixi l’incendi o que no es controli en el seu inici.

El territori ha anat adquirint identitat a conseqüència de l’acció humana, ja que l’home és un component actiu més que actua sobre la conformació del medi natural. El paisatge rural, fins fa poques dècades, el pintava la població que hi vivia i els petits focs forestals en formaven part. La degradació que pateix el medi natural també és conseqüència de l’acció humana i els incendis en són una mostra més.

En el context de qui viu en contacte directe amb el bosc, existeix una cultura adquirida al llarg de moltes generacions. Una cultura i una història que s’han construït pactant i negociant amb la natura, creant una simbiosi molt potent i eficaç per a la supervivència del medi i dels seus pobladors. Les persones que han adquirit aquesta cultura saben que no ha estat a través de forçar la natura, sinó mitjançant el respecte i l’estima, el reconeixement del valor que tenen els beneficis mutus que se n’obtenen. A nivell humà, aquesta interdependència ha desenvolupat una sensibilitat especial i específica de les persones envers l’entorn natural en què viuen immerses.

La identitat individual i col·lectiva es construeix, en gran mesura, en funció de la història. En el context rural i a la Catalunya central, el bosc té una importància molt significativa en la construcció de la identitat de la pagesia, perquè aquest ha anat íntimament unit a la vida de les persones. S’ha establert un contacte que no és purament econòmic, sinó que existeix una proximitat i una interrelació que, a nivell sensorial i emotiu, adquireix una gran potència. Tot plegat constitueix un patrimoni de valors transmesos que formen part de la memòria individual i col·lectiva i que esdevenen un factor decisiu en la construcció de la seva identitat.

L’aprofitament de la càrrega pedagògica que conté aquesta memòria i la cultura que genera constitueix el fonament més sòlid per fer una

constitueix el fonament més sòlid per fer una veritable prevenció i assolir-hi una victòria real. La formació i l'educació esdevenen les armes més eficaces per evitar que es produeixi l'incendi, i es fonamenten en el coneixement, el respecte i el compromís individual i col·lectiu a l'hora de reconduir aquelles actuacions humanes sobre el medi que poden provocar desastres ecològics, econòmics i socials tan importants com són els que es generen en un incendi incontrolat.

De la mateixa manera, cal fer prevenció per poder viure a pagès. Per afrontar el futur calen més fets i menys planys. Més actuacions i menys discursos. Projectes seriosos per fixar la gent al territori, tot garantint una vida digna, la identitat cultural i el protagonisme dels seus habitants. Qui opti pel seu futur vivint al món rural desenvoluparà també una feina imprescindible i insubstituïble, tindrà cura del territori. Però els drets i els deures d'aquestes persones no podran ser diferents de les de l'àmbit urbà. S'hauran d'activar mesures i actuacions específiques per al món rural que permetin la gent viure de la seva feina, diversificant les activitats tradicionals i estímulant les alternatives. S'hauran de crear espais per a la formació, la cultura i l'oci, espais que garanteixin formes democràtiques d'accés a la informació per generar creativitat i sentit crític.

Si no és així, no podem esperar que els joves es quedin a pagès. Però si existeix un projecte de món rural viu i dinàmic, no ens ha de preocupar que un jove vulgui anar-se'n a viure a París o a exercir de funcionari. Això no és un fracàs. Ho serà si només té l'única opció d'anar-se'n.

En definitiva cal, i amb molta urgència, fer-nos nostra de manera individual i col·lectiva la conclusió final de la declaració de Matamargó: "És hora de preguntar-nos: quin projecte de món rural volem?"

M. ALBA PUIGPELAT I PALLARÈS (la Molsosa, 1950) és llicenciada en Biologia i professora d'educació secundària. Actualment és directora de l'IES Alexandre de Riquer de Calaf (Anoia). Viu a Prades de la Molsosa (Solsonès) i és regidora de l'ajuntament de la Molsosa pel grup d'Independents del Solsonès (dins la Federació d'Independents de Catalunya, FIC).

